

Kedves Olvasó!

Egy évvel ezelőtt megéltük a csodát: egyhá-
zunk szíve Csíksomlyón dobogott, maga a pápa
misézett őseink búcsújáráhelyén. Mindez olyan
szép, hogy még egy év távlatából is alig hisszük,
hogy megtörtént. Az ideai vírusjárvány és teljes
bezártság nyomán még jobban felértékelődik az
egy évvel ezelőtti esemény. Ha netán idénre lett
volna tervezve, az is, mint oly sok minden, elma-
rad. Lám, nem véletlen, hogy amikor lehetett,
amikor már lehetett, amikor még lehetett, minket
is meglátogatott a pápa...

Erre a történelmi eseményre nem lehet eleget
gondolni, és nem lehet eléggé ünnepelni. Az ideai
nehéz körülmények közt is igyekeztünk kiemel-
ten ünnepelni, emlékezni és emlékeztetni magun-
kat az üzenetre és feladatra, amelyet e látogatás
nyomán kaptunk, a velünk élőket és a nagyvilá-
got, de legalábbis a katolikus világot pedig saját
magunkra, létezésünkre, azokra az értékekre,
amelyeket képviselünk.

Mellveregetés és önhittség nélkül próbálunk
minderre ránézni: milyen feladatot is kaptunk
valójában a szentatyától? Mennyire igyekeztünk
meg is felelni neki? Mennyire hártottuk azt el
mások hibáira mutogatva? Mennyire éljük meg
hídszerepünket, mennyire járunk együtt békében
legalább saját közösségünkön belül? Mennyire
igyekszünk a folytonos önreflexió által újra és
újra megtisztított hivatástudattal megfelelni
annak a bizalomnak, amit mint Isten gyermekei
kaptunk? Sok-sok apró és nagyléptékű kérdés,
ami egy ilyen évforduló kapcsán felvetődik. És
nem is elég nagy ez az időbeli távolság magától
az eseménytől ahhoz, hogy igazán jól lássuk,
értékeljük a velünk történetek történelmi-üdvörté-
neti súlyát. Amikor fel fogunk nőni a kapott aján-
dék mértékéhez, akkor fog igazán gyümölcsözni
számunkra mindaz, amit az egy évvel ezelőtti
találkozáskor kaptunk.

Bodo Kántó

Következő számainkban:

- A román egyházpolitika szovjet háttére
a sztálini és hrucsovi korszakban
Seres Attila
- A szerzetesség útja Szent Benedekig;
Benedek útja a rendalapításig
és azon túl
Tóth József Alpár
- Egy emberi keresztút végén.
Heim András halálára
Oláh Dénes

Tartalom

XXXI. évfolyam 6. szám. 2020. június

Ferenc pápa a hitben gazdag, kedves Mária-kegyhelyen. Kovács Gergely érsek homíliája Csíksomlyón Ferenc pápa látogatása első évfordulóján	1
Oláh Zoltán: Ha már Krisztus helytartója ilyen nagyszerű ember, milyen lehet maga Krisztus?	2
László Attila: Pápalátogatás Csíksomlyón. Emlékezés egy esztendő teltén	3
Böjte Mihály: A kegyelem szála	4
Györgypál Enikő: Egy év	5
Gondolatok Ferenc pápa látogatásának évfordulójára	8
T. Szabó Csaba: Dákorománia, avagy egy mítosz vatikáni továbbélése	10
Több a lehetőség, mint a veszély. Fejes Ildikó szociológussal Bereczki Silvia beszélget	12
Péterfi Attila: Szentekkel élni	16
Nóda Mózes: Tanítványi lét, tanítványi küldetés	16
Böjte Pál: Levelek Tanna szigetére 6.	17
Jonica Xénia: P. Lukács Mansvét OFM szentmiséről való elmélkedéssorozata	18
Tamási Zsolt: 1848-as római katolikus erdélyi egyházmegyei tervezetek az 1869-es erdélyi római katolikus papi gyűlésen	25
Boór János halálára	31

VERBUM
KERESZTÉNY KULTURÁLIS EGYESÜLET

28 *Katholikus Világ*, XXXIII. (1936/3). 70.
29 Uo.
30 Uo., 71.
31 *Katholikus Világ*, XXXIII. (1936/4). 104.
32 Uo., 104
33 *Katholikus Világ*, XXXIII. (1936/5). 132.
34 Uo., 133.
35 *Katholikus Világ*, XXXIII. (1936/6). 164.
36 Uo., 165.
37 Uo., 165.
38 *Katholikus Világ*, XXXIII. (1936/7). 202.
39 Uo., 202.
40 Uo., 203.
41 *Katholikus Világ*, XXXIII. (1936/8). 233.

42 *Katholikus Világ*, XXXIII. (1936/9). 259.
43 Uo., 259–260.
44 Uo., 260.
45 *Katholikus Világ*, XXXIII. (1936/10). 291.
46 Uo., 292.
47 *Katholikus Világ*, XXXIII. (1936/11). 327.
48 *Katholikus Világ*, XXXIII. (1936/12). 358.
49 Uo., 359
50 Uo.

Meditations about the Holy Mass by Fr. Mansvet Lukács

The general theme of the articles published on a monthly basis in 1936–1937 by Franciscan

Lukács Mansvét in the Katholikus Világ journal were the explanations/ interpretations of the mass. The articles were mainly based on emphasizing the importance of the Eucharist, and highlighting the role of prayers and Sundays in our life. We are assuming and considering the fact, that the main role of his Franciscan mission was the gradual involvement of the reading public for the preparation works of the 34. Eucharist World Congress held in Budapest, in 1938.

Keywords: *Trasylvania, Franciscan order, reflection/ contemplation, Eucharist World Congress*

Tamási Zsolt

1848-AS RÓMAI KATOLIKUS ERDÉLYI EGYHÁZMEGYEI TERVEZETEK AZ 1869-ES ERDÉLYI RÓMAI KATOLIKUS PAPI GYÜLÉSEN¹

Az erdélyi, gyulafehérvári római katolikus főegyházmegyeiben utoljára 2000-ben volt egyházmegyei zsinat. A 20. század viharos eseményei miatt gyakorlatilag a püspöki körlevelek voltak azok, amelyek a század során megjelenő kihívásokra reagálva kiegészítették az 1913-as erdélyi egyházmegyei zsinati határozatokat, amelyeket gróf Mailáth Gusztáv Károly püspöksége első felének legjelentősebb eredményének tekinthetünk.² Az 1913-as egyházmegyei zsinati munkálatok előtt, közel egy évszázadig az 1822-es egyházmegyei Statuta határozatai kerültek részben hasznosításra. Igaz ugyan, hogy 1848-ban az egyházmegyei zsinat a megváltozott helyzetben próbált megfelelni a kihívásoknak, de ekkor egy újabb Statuta szerkesztése elmaradt. Ennek a zsinatnak a határozatai a megtorlás fényében háttérbe szorítva nem fejthettek ki hosszú távú hatást. 1869-ben a papi, konzultatív gyűlésen a megyés püspök aktuális kérdéskörök mentén röviden tárgyalt a papságával, viszont az érdemi, hatályba is lépő rendelkezések formája a zsinattól, papi gyűlésektől független püspöki körlevelekben azonosítható be.

Jelen tanulmányban azt próbáljuk meg röviden bemutatni, hogy az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc után két évtizeddel melyek voltak azok a hangsúlyos reformtörekvések, amelyek részben az 1822-es egyházmegyei Statuta alapján, részben a közben megváltozott helyzetre történő reflektálásként vagy esetleg forradalmi hangulatban megfogalmazódtak, s amelyek aktualitása 1869-ben is jelen volt.

A téma jelentőségét jelzi, hogy az 1869-es papi gyűlés áthidaló szerepet töltött be a 19. században. Az egyházi jogi előírásoknak megfelelően rendszeresen kellett volna sor kerüljön egyházmegyei zsinatokra, viszont a gyakorlatban ezek elmaradtak. A 19. század során csak két egyházmegyei zsinat volt meg-

tartva, mindkettő egy-egy tervezett nemzeti zsinat előkészítéseként. Az 1822-es egyházmegyei zsinatra a keretet a Rudnay Sándor hercegprímás által kezdeményezett pozsonyi nemzeti zsinat jelentette.³ 1848-ban a pozsonyi törvénykezés egyházat érintő pontjai és a forradalmi hangulat tette szükségessé a nemzeti zsinat tervét.⁴ Attól eltekintve, hogy a két nemzeti zsinatot előkészítő egyházmegyei zsinatot a kánonjog előírásait figyelembe véve önálló egyházmegyei zsinatként is értelmezhetjük, témánk szempontjából fontos kiemelni, hogy 1849-ben a szabadságharc körülményei között Horváth Mihály kinevezett csanádi püspök vallás- és közoktatási miniszter szintén nemzeti zsinatot,⁵ előkészítésként egyházmegyei zsinatokat tervezett tartatni. Mivel ez a magyar katolikus egyház létrehozását tervezve szkeptikus megoldást vetített elő, az amúgy is kétes egyházi jogi megítélésű nemzeti zsinatok engedélyezésével többé már nem találkozunk,⁶ sőt az egyházmegyei zsinatok szervezését is háttérbe szorította IX. Piusz pápának az 1849-es rendelete.⁷ Ilyen előzmények után, az 1867-es kiegyezéssel járó új helyzetben Fogarasy Mihály megyés püspök ugyan tudatában volt az egyházmegyei zsinat szükségének, tervezte is megtartását, viszont a korszak problémái miatt a zsinati hangulatot idéző 1869-es papi gyűlésen kívül csak püspöki körlevelekkel és az 1822-es Statuta revideálásával tudta pótolni a püspöksége ideje alatt elmaradó egyházmegyei zsinatot. Jelen tanulmányban az előzmények felvázolása mellett az 1869-es papi gyűlés elsődleges tematikái közül az 1848-ból örökölt felvetéseknek az elemzésére igyekszünk sort keríteni.

Gyergyószentmiklósi dr. Fogarasy Mihály püspök diákéveitől kezdve egyszerre volt részese mind az erdélyi egyházmegye, mind a monarchia katolikus egyházmegyéi eseményeinek. Tanulmányai és tevékenységei során szerzett kapcsolatai és ismeretei miatt széles látókörrrel rendelkező főpapként kitartóan és eredményesen tudott tenni céljainak megvalósítása érdekében. Az a gazdag tapasztalat, amelyet a császári fővárosban udvari papként, a Szent István Társulat szervezőjeként⁸ a sajtóapostolkodásban, az 1848/49-es forradalom ideje alatt

A szerző a BBTE RK Teológia Kar végzettje, 2005-ben védte meg doktori dolgozatát. Tanárként dolgozik Marosvásárhelyen. Posztdoktori kutatást végzett az MTA Történettudományi Intézetében, kutatási témái: az 1848/49-es forradalom katolikus egyháztörténeti vonatkozásai, az erdélyi egyházmegye története.

a magyar püspöki kar tagjaként,⁹ országgyűlési képviselőként¹⁰ szerzett, alapvetően behatárolták főpásztori kormányzási stílusát is. Az egyházmegye belső életéről tájékozik,¹¹ környezetének véleményét meghallgatja ugyan, de alapvetően igyekszik elkerülni azokat a csapdákat, amelyek a püspök egyéni hatáskörének csorbitását bármilyen formában is eredményezhetnék.

Erdélyi megyés püspökségének kezdetén pásztori magatartását jól le lehet mérni az erdélyi római katolikus vegyes Státus újraalakulása körüli feszültségekben. Az 1867-es kiegyezést követően az erdélyi Gubernium és intézményeinek¹² megszűnte után az erdélyi Státus önkormányzatának szerveződése párhuzamosan zajlott a magyarországi autonómiamozgalmal. Az erdélyi Státuson belül komoly vita alakult ki a világi és papi képviselők között a megyés püspök joghatósága kapcsán. Mivel az erdélyi önkormányzat minta volt a magyarországi autonómiamozgalm számára is, Fogarasy Mihály a magyar püspöki karban az 1868-as közgyűlésen kihangsúlyozta, hogy a püspöki joghatóság nem csak a *ius in sacris*, hanem a *ius circa sacris*ban is illetékes. Igyekezett megértetni mindenkivel, hogy a világiak és egyháziak semmilyen formában szerveződő gyűlésen sem léphetnek fel egymással szembenálló „pártok”-ként, hiszen mindenkinek közös célja a katolikus egyház, nem pedig a magánérdekek támogatása. Amíg nem sikerült az alapelveket tisztázni, nem is kérte a Vallás- és Közoktatási Minisztériumtól az erdélyi önkormányzat azonnali jóváhagyását, azt a magyarországi autonómia létrejötté utánra kívánta halasztani.¹³ A magyarországi autonómiamozgalm ügye viszont lassan haladt előre. Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter a kiegyezés után Simor János primást kérte fel, hogy készítse elő az autonómiatervet. A kérdésben 1868-ban tartott pesti tanácskozáson kidolgozták a választási szabályzatot, amelyet az uralkodó 1869. január 20-án jóvá is hagyott. Ennek alapján 1869. május 1-jén Simor János primás kiadott egy körlevelet,¹⁴ amelyben az egyházi és világi képviselőket arra kérte, hogy készítsék elő a következő kongresszus választási szabályzatát.¹⁵ Az 1870-ben elfogadott tervezet viszont olyan formában biztosította volna az önkormányzatot, amelyben a világiak nagyobb beleszólást kaptak volna az egyház kormányzati, iskolai és vagyoni dolgaiba. A püspökök és a pápa éppen ezt akarta elkerülni, így a tervezet egyik félnek sem volt jó, s ugyanakkor a Fogarasy által az erdélyi Státus újjászerveződésekor megfogalmazott fenntartásokat is tovább erősítette.

A státusgyűlések sorozata témánk szempontjából azért is jelentős, mert annak közgyűlési tagságában a klerikusok részéről az elnöklő püspök mellett ott találjuk a székeskáptalan 10 tagját, a 16 kerületi esperest, a püspöki líceum hittani karának 4 tagját, a szerzetesrendek tartományfőnökeit, a szebeni árvaház és minden kollégium igazgatóit, illetve a lelkipásztorkodó papság 26 képviselőjét is.¹⁶ Gyakorlatilag minden feltétel adott volt ahhoz, hogy a státusgyűlésből kiemelt klerikusok részvételével egyházmegyei zsinatot is tarthasson Fogarasy Mihály. Ez a megoldás természetesen nem tehetette lehetővé az egyházmegyei zsinat előkészítési munkálatait, s ez az egyik magyarázat arra, hogy Fogarasy Mihály erdélyi megyés püspöksége alatt, miközben ígérgette és tervezte az egyházmegyei zsinatot,¹⁷ gyakorlatilag csak papi gyűlésekre kerített sort. Ezek súlyukat és jelentőségüket tekintve eltérőek. Több, pontosan jegyezhető dátum nélküli alkalommal a közvetlen környezetében található gyulafehérvári papsággal (kanonokok, teológiai tanárok) egyeztetett Fogarasy, de ez csak a közvetett tájékozódást tehetette lehetővé az egyházmegye helyzetéről. Valamivel jelentősebb

papi gyűlésre adott lehetőséget az 1868-as státusgyűlés gyulafehérvári februári ülése, melyen „az erdélyi megye minden esperesi kerületéből az esperesek és papi követek csaknem teljes számmal megjelentek”.¹⁸ Őket együtt a székeskáptalani és székesegyházi papsággal magához rendelte, s felvázolta, hogyan szándékszik kisegítő pénztárat létesíteni a szegény lelkesek és kántortanítók megsegítésére.¹⁹ Körleveléből tudjuk ugyanakkor, hogy ezen 1868. február 10-én megtartott „értekezlet” előtt a püspöki konzisztóriumban már bemutatta a magyar egyházmegyeekben működő kisegítő megyei pénztárak szabályzatát mintázó tervezetét, s így február 10-én gyakorlatilag csak tájékoztatta a Státus egyházi tagjait, még mielőtt az egyházmegye minden papját külön körlevelében értesítette volna.²⁰

Még ha a fenti megoldás arra is enged következtetni, hogy Fogarasy teljesen önkényesen járt volna el, el kell fogadnunk, hogy egy komolyabb, akár zsinati formát öltő tanácskozássra is készült. Ezt bizonyítja, hogy 1868 márciusában bizottságot nevezett ki, hogy az 1822-től Erdélyben különböző módosításokkal, felső részről többször megbélyegzett, de alapvetően érvényben levő Szepesy-féle Statuta szövegét revideálják.²¹ Ez a munka gyakorlatilag arra volt hivatva, hogy előkészítse a Fogarasy által összehívandó egyházmegyei zsinat határozatait.²² A szövegek átjavításába viszont nem vonta be az egyházmegyei papságot, a revideálást közvetlen környezetére bízta. A javaslatok megfogalmazására felkért Reinisch Lajos,²³ Szabó Károly²⁴ és Bíró Béla²⁵ is 1868-ban Gyulafehérváron szolgált.

Ennek a törekvésnek a másik megfigyelhető eredménye, hogy 1869. augusztus 5-én meghirdette az egyházmegyei papi közgyűlést, 1869. szeptember 22–24-re.²⁶ A meghívóra érkező espereskerületi felterjesztésekből azt olvashatjuk ki, hogy a papság nem igazán látta annak értelmét, hogy csak azért utazzon Gyulafehérvárra, hogy a püspöki utasításokat megismerje.²⁷ Érdemi készülésre amúgy sem volt idő a meghirdetéstől kezdve rendelkezésre álló másfél hónap alatt, ezért több esperes is betegségre való hivatkozással igyekszik kimenteni magát.²⁸ A készülést ugyanakkor jelentősen befolyásolta, hogy ezzel párhuzamosan tart a magyar autonómiagyűlésre történő követek választási folyamata.²⁹ Mégis az erdélyi egyházmegyei papság, amelynek ekkori esperesei 1848-ban fiatal, sokszor radikális papként mélyreható reformokat sürgettek, kihasználják a lehetőséget, hogy ezen a papi gyűlésen terveikről, az egyházmegye helyzetéről tájékoztathassák megyés püspököket.

Mind a Statuta átdolgozása, mind az 1848-as tervek felszínre kerülése megadta a tartalmat annak a keretnek, amelyet Fogarasy Mihály az 1869-es papi gyűlésnek kigondolt. Az 1869-es papi gyűlésnek ugyanakkor sajátos szint kölcsönzött, hogy egybehívása nemcsak a Státus újrászerveződésével egy időben, hanem a pápai tévedhetetlenség vitatott egyetemes zsinati dogmatizációja idejében is történt, miközben az Osztrák–Magyar Monarchia a belső törvénykezései során az iskolakérdésben a szekularizálás módjait is igyekezett megvalósítani.

Az 1869-es papi gyűlés tematikáját alapvetően három szempont alakította: egyrészt erőteljesen megjelenik Fogarasy Mihály megyés püspök értelmezésében a legfontosabb tematikák sora, visszaköszönnek az 1822-es Statuta alkalmazható rendelkezései,³⁰ s felszínre kerülnek az 1848-ban elnapolt, de erőteljesen jelentkező reformok is. A jegyzőkönyv sajátossága, hogy párhuzamosan emeli ki a javaslatok megszövegezésében, hogy melyek azok, amelyeket a jelen lévő papság mint problémát jelenít meg, melyek azok, amelyek az 1822-től meglévő hagyomány folytatásaként kerülnek megszövegezésre,

s melyek azok, ahol szó szerint a püspökre hivatkozva jegyzik a javasolt megoldásokat a felmerült problémákra.

Az 1869-es papi gyűlésen a vitatott kérdések nagy része megtárgyalásra is került. Ezek közül a papnevelő intézet kérdésköre az egyik kulcsprobléma. Az 1822-es Statuta szigorú napirendje a reggeli 5 órai ébresztőtől az este 9 órai lefekvésig pontosan szabályozta a kispapok életét.³¹ A „vaskalapos”-nak is titulált³² Statutával szembe 1848-ban „a zsinat kiváló figyelmét” felkeltő kérdéskörben elvetették a *túlcsigázott szigor* alkalmazását, amely csupán *kicsikart külsőségeket* szülhet.³³ A fegyelmi kérdések mellett a tanrendben a Statuta által bevezetett két-éves filozófiai oktatásról ellentmondásos az 1848-as jegyzőkönyv: világi tanulók számára is megnyithatónak vagy teljesen eltörölhetőnek tartják.³⁴ A dogmatika esetében azonban egy radikális rövidítést, egy évre való csökkentést javasolnak. Úgy látják, hogy aktualizálni kell a tanrendszert, ezért javasolják az állami törvények oktatását, a gyakorlati jelleggel jobban ellátott pedagógiai, katekétikai és metodikai oktatás bővítését, illetve a patrisztika oktatását. 1869-ben a fenti javaslatokból visszatér a homiletika és kateketika oktatási színvonala növelésének kérése, együtt az egyházmegye-történet tanításának igénylésével.³⁵ A fegyelmi kérdéseket viszont Fogarasy már nem tárgyalta meg papjaival, arról külön körlevélben intézkedik.³⁶ Ugyanakkor, miközben 1848-ban kérték a növendékek által adandó információk eltörlését,³⁷ 1869-ben Fogarasy még azt is előírta, hogy a teológiát befejező káplánokról, tanárokról – a hivatásvesztés megelőzése miatt – a plébános az eseres útján, a meglévő gyakorlatnak megfelelően fél évente köteles információkat betérjeszteni.³⁸

A királyi tetszvényjog, a placetum gyakorlása kapcsán ugyan az 1869-es papi gyűlés nem fogalmaz meg álláspontot, ugyanis a Statuta revideálása során megjegyzi, hogy a placetum állami eltörlése miatt ezt a kérdést már nem kell tárgyalni.³⁹ A kérdés érdemi tárgyalása ellenére érdemes megfigyelni, hogy míg 1822-ben a Statuta a placetumot természetesen elfogadta,⁴⁰ 1848-ban a cenzúra megszűnésére hivatkozva egyértelműen kimondták, hogy gyakorlatban azt megszüntnek tekintik,⁴¹ de ez a gyakorlati megszűnés csak 1855-ben vált jogilag is jegyezhető megvalósítássá.⁴² A dualizmus korában viszont éppen a pápai tévedhetetlenségnek az I. vatikáni zsinaton⁴³ történő dogmatizációja miatt újra előtérbe került a kérdés, Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter az uralkodóhoz való felterjesztésében 1870-ben kérte is a placetum fenntartását.⁴⁴

A 19. század visszatérő egyházi problémái közül a káplánok anyagi helyzete folyamatosan kimutatható tárgyalási pont. Fizetésükről az 1822-es Statuta már rendelkezett, amikor alkalmazásukat a nagyobb egyházközségek számára kötelezővé tette.⁴⁵ 1848-ban az egyházmegyei zsinaton a plébánosok⁴⁶ és a káplánok fizetéséről egységes tervezetet dolgoztak ki. Eltérések ugyan voltak a fizetés nagysága körül, de nagyjából a plébánosi fizetés szinte felét irányozták elő a káplánok számára.⁴⁷ Az eltérő javaslatokat a zsinati munkálat nem hozta közös nevezőre, mert az egységesség elve miatt a kérdés végső rendezését az elmaradt nemzeti zsinatra hagyták. 1869-ben a papi gyűlés újratárgyalta a kérdést, előírva, hogy ahol a káplán jövedelme a 63 forinttal és egyéb állandó illetékekkel nem érné el az évi 120 forintot, s más alapból sem pótolható, a plébános fizesse ki neki az évi 120 forintot, részesítse a stólajvédelem egyharmadában és teljes ellátásban is.⁴⁸

Hasonló a helyzet a plébánosi vizsgálattal, amely zsinati vizsgálat néven szerepel a korabeli egyházi jogi terminológiában.

Ezzel kapcsolatosan a Statuta 1822-ben olyan formában bizonyult engedékenynek, hogy a beneficium elnyerése utáni két hónapban is engedélyezte letételét, viszont előírta, hogy az 50. életévüket be nem töltött papok minden új beneficium elnyerése előtt ezt megismételjék. Szepesy püspök később ezt a rendelkezést módosítva eltörölte az ismétlés követelményét, viszont előírta, hogy a beneficium elnyerése előtt kerüljön rá sor.⁴⁹ 1848-ban alapos félreértés miatt ellentmondásos megfogalmazásokkal találkozunk. Az „egyházi csődöknek”⁵⁰ javadalom elnyerése irányába történő rendezése” során a jelenlevők többsége ezt nem támogatta. Mivel a tridenti zsinat⁵¹ eléggé egyértelműen előírta ennek megtartását, egyesek pártolták ugyan, csupán a számát redukálták volna egyszeri alkalomra, de a fogalmi pontatlanság miatt a plébánosi vizsgát ráadásul összekeverték a teológiát végző leendő lelképászorok tanulmányait záróvizsgájával is.⁵² A zsinati határozatot előkészítő választmányi jegyzőkönyvből kiderül, hogy a plébánosi vizsgára három év kápláni szolgálat után lehetne jelentkezni, amelynek sikeres letétele után plébániai javadalomhoz és állomáshoz juthatna – természetesen a megyés püspök kinevezése által.⁵³ Ez eddig ugyanaz, mint amit Szepesy utólagos rendelete is kimondott. Az 1822-es Statutához tért mégis vissza a választmányi munkálat, amikor a nagyobb beneficiumok elnyeréséhez egy komolyabb vizsgát⁵⁴ irányoz elő, akár az ismétlés lehetőségével is. 1869-ben Fogarasy püspök a papi gyűlésen rögzíti, hogy a javadalom elnyerésének feltétele a tridenti zsinat szellemében a zsinati vizsgálat megtartása,⁵⁵ megismételve Szepesy idézett rendelkezését.⁵⁶

A papi nyugdíj és végrendekezés esetében az 1822-es Statuta megkötései életbe léptek. Például a papok vagyonuk ¼-ed részét a papnevelde céljaira és a papi nyugdíjalapra kellett hagyományozzák.⁵⁷ 1848-ban a Kollonich-féle szerződés kapcsán – amely ugyan Erdélyben nem volt érvényes – az egyházmegyei zsinat keretében a püspökök szabad végrendekezése kapcsán a reformigény megfogalmaztatta a papok szabad végrendekezésének követelését. Azért is figyelemre méltó ez a kérdés, mert miközben a zsinaton jelen levő papság más kérdések terén óhaját fejezte ki – még ha esetenként nagyon erőteljesen is – ebben a kérdésben dönteni akartak.⁵⁸ Az 1822-es Statuta döntéseinek revideálásaként⁵⁹ a teljesen szabad végrendekezés cseng ki az 1848-as zsinatot előkészítő espereskerületi jegyzőkönyveiből, a bizottmányi és a zsinati jegyzőkönyvből is.⁶⁰ A végrendelet nélkül elhunyt papok hátrahagyott javaival kapcsolatosan új szabályt fogalmaznak meg, mellőzve az 1822-es Statuta előírásait. Az újabb határozat a pap vagyonát két részre osztandónak véli, amelynek egyik fele a rokonságáé, a másik fele három harmadra osztva a helyi egyházé, a helyi szegényeké, illetve a szolgálattevésre már képtelen elaggott vagy más formában – de önhibájukon kívül – tehetlenné vált papoké lenne. Azzal, hogy a Statuta rendelkezését eltörölték, más megoldást kellett találni a papi nyugdíjalap biztosítására.⁶¹ Az aktív papság évenkénti adózása mellett döntenek, de ennek mértékének meghatározása 1848-ban elmaradt. Kovács püspök érdekes módon ebben a kérdésben papjai kívánságát teljesítette,⁶² utólag viszont újra életbe lépett a Statuta rendelkezése. 1869-ben a papi gyűlésen megállapítják ugyanis, hogy a növendék és elaggott papok alapja jelenleg jó helyzetben van, köszönhetően az 1822-es Statuta rendelkezésének. 1869-ben érvényben hagyják a Statuta előírásait, arra figyelmeztetve, hogy a hagyaték rendezésekor ne engedjék meg, hogy a rokonság mindent elvigyen.⁶³

A liturgikus téren jelentkező reformok kapcsán mind 1822-ben, mint 1848-ban, sőt a visszafogottan nyilatkozó 1869-es papi gyűlésen is fontos döntések fogalmazódtak meg. Ezek közül a Statuta a maga során ugyanúgy tartalmazott olyan újításokat, amelyek a 2. vatikáni zsinattal valósultak meg, ahogy az 1848-as egyházmegyei zsinat is. Ezek részletezésétől eltekintve csak a mindhárom alkalommal visszatérő Rituálé problematikáját vizsgáljuk meg. A délutáni istentisztelet kapcsán az 1822-es Statuta úgy rendelkezett, hogy mivel az istentiszteleti rendet falun egyszerűen nem lehetett alkalmazni, a plébános híveivel együtt minden reggel és este közös imát mondjon.⁶⁴ 1848-ban a nemzeti zsinatra is javasolt kérdésként szerepelt a délutáni isteni tisztelet és szolgálat célszerűbb elrendezésének tárgyalása. Az egyházmegyei zsinaton egyrészt a latin nyelv, másrészt a mindennapi végzés ellen is megfogalmazódtak javaslatok. A jegyzőkönyv szövege („a deák nyelven tartott vesperák, mint nem célszerűek, szűnjenek meg”) nagyon félreérthető. Nem az esti közös imát kifogásolták, hanem a hívek jelenlétében latinul végzett papi zsolozsmázást. A kerületek előkészítő jegyzőkönyvei minden esetben rámutattak, hogy a néppel közösen végzett délutáni istentiszteletet anyanyelven kellene végezni, hiszen a hosszú és latin nyelvű Vesperát a hívek úgyse értik. Az előkészítő tárgyalások javaslatai többnyire a Szepeszy-féle imakönyvet – „Istent reggel, a szent áldozatnak bémutatásakor, és estve naponta imádó keresztény” – ajánlják használatra, ennek is 13–33. oldalait.⁶⁵ Javasolják, hogy egyszerű legyen: ének, ima, szentírási szövegek, bizonyos szertartások végzése legyen a tartalma.⁶⁶ Ez a megoldás nem ütközött az egyetemes egyházi törvénykezéssel, ugyanis a tridenti zsinatnak a latin nyelv pártolására vonatkozó döntése⁶⁷ szellemében a liturgikus ténykedések és a breviárium végzésénél ugyan csak a latin nyelvet szabad használni, míg az ezen kívül eső, néppel közösen mondott imákban lehetséges volt az anyanyelv használata.⁶⁸ 1869-ben is a Fogarasy püspök elnökletével tartott papi gyűlésen ebben a szellemben megfogalmazódik, hogy a rituálé latin, s ez a gyűlés nem illetékes ezt tárgyalni, viszont az erdélyi hagyományoknak és a tridenti zsinatnak is megfelelően a szentségek és szentelmények szertartásait a lelkész anyanyelven megmagyarázhatja. Ezen szertartások némely imádságai mondhatóak anyanyelven; a délutáni istentiszteletben a zsolotárók, Magnificat, a Szűz Mária antifóna, és temetésnél a zsolozsma. Az egyformaság miatt 1869-ben is jónak látták egy alkalmas kézikönyv kiadását, amelyben pontosan megjelölésre kerülne, hogy mi az, ami magyarul végezhető.⁶⁹ Kérésük ebben az esetben is csak ismétli az 1848-as jegyzőkönyvet, amely szintén javasolta egy ilyen szertartáskönyv kidolgozását, konkrét mintát is ajánlva akkor.⁷⁰

A liturgikus kérdéskörnél maradva ugyanakkor az is figyelemre méltó, hogy a visszafogottabb 1869-es papi gyűlésen már nem kerültek elő olyan javaslatok, amelyek egybecsengően jelentkeznek az 1822-es Statutában és az 1848-as jegyzőkönyvben is. Ezek közül témánk szempontjából a böjti fegyelem a jelentősebb. Erről az 1822-es Statuta rendelkezései mellett⁷¹ 1848-ban Kovács Miklós püspök jelezte, hogy a böjtre nézve a jegyzőkönyvbe csupán vélemény és óhajlás formájába jegyezzék fel a hozzászólásokat, hiszen a böjtöt a nemzeti zsinat fogja szabályozni a pápával történő egyeztetés során. Az egyeztetés szükségességét indokolta az is, hogy az egész egyházat érintő kérdésben (márpedig a böjti fegyelem ilyen)⁷² még a nemzeti zsinat sem hozhatott volna érvényes döntést. A böjti fegyelem kapcsán mégis a forradalmi hangulatban komoly reformá-

lasi törekvés derül ki az előkészítő esperesi jegyzőkönyvekből, amelyek egybehangzóan a böjti gyakorlat enyhítését javasolták.⁷³ A szombati böjt kapcsán több kerület⁷⁴ javasolja eltörlését, illetve a hívek belátására bíznák annak megtartását. A böjti gyakorlattal kapcsolatosan e színes javaslati skála egyeztetésére az egyházmegyei zsinaton olyan formában került sor, hogy a zsinatoló atyák – a hívekre való tekintettel csupán – a szombati böjt eltörlését indítványozzák, megtartva a szerdai, pénteki böjtöt a nagyböjtben és adventben, a nagyheti böjtölést, a vigiliás böjtöket és kántorböjtöket. Ugyanakkor javasolják, hogy amennyiben böjti napra kötelező ünnep esne, abban az esetben a böjt kerüljön a megelőző napra.⁷⁵ 1869-ben a papi gyűlésen a tárgyalat kérdések közt a jegyzőkönyvben nem találkozunk a böjti fegyelemmel, viszont a gyűlés jegyzőkönyvének körlevélben történt közlése előtt Fogarasy Mihály 1870. június 7-én kelt, 1500/1870. számú körlevelében értelmezve IX. Piusz pápa 1970. május 6-ról kelt apostoli levelét, rámutatott, hogy a magyarországi és erdélyi katolikusokra nézve a pápa több engedményt is tett a böjt terén. Felsorolva ezeket⁷⁶ él az értelmezés jogával, pontosítva, hogy a kántorböjtök szerdai, pénteki és szombati böjtjei továbbra is érvényesek, akárcsak a jelesebb ünnepeket⁷⁷ megelőző és az adventi böjtök is. A nagyböjti szabályok kapcsán az évenként kiadandó utasításokat kéri követni.⁷⁸

Maga Fogarasy kora legfontosabb kérdésének a népiskolák ügyét tekintette. Legtöbb körlevelét az iktatással és neveléssel kapcsolatban bocsátotta ki.⁷⁹ Az iskolakérdés a 19. század folyamán végig napirenden volt. Az 1822-es Statuta rendelkezései⁸⁰ 1848-ban már a megváltozott helyzetben elvesztették aktualitásukat. 1848-ban a felekezeti oktatás anyagi alapját biztosító egyházi alapítványok, az iskolák szekularizációjával kapcsolatos törekvések ugyanazokat a védelmi mechanizmusokat hozták felszínre, amelyek 1869-ben is megjelennek. 1848-ban az ezzel kapcsolatos kérdéseket az egyházmegyei zsinatot megelőző vegyes Státus-gyűlésen⁸¹ beszélték meg, ahol ugyan a püspök elnökölt, de eltérően a zsinati szabálytól, a jelen levő világiak és papok szavazati döntése kerülhetett a jegyzőkönyvbe. Ez alapvetően a püspök véleményét is tükrözte, aki a viták összegzéseként elmondott záróbeszédében kiemelte, hogy a Státus saját iskoláit továbbra is saját fennhatósága alatt fogja tartani, a saját kezelésben megőrzött iskolai, tanulmányi alapok segítségével. A Kolozsvárra tervezett közös egyetem felállítása kapcsán is a püspök véleményét tükrözi a jegyzőkönyv, ahol megfogalmazza, hogy azt anyagilag támogatná az egyházmegye. A Státus-gyűlés jegyzőkönyvét azonos szófordulattal vette át az egyházmegyei zsinati jegyzőkönyv is.⁸² Fogarasy Mihály püspök, aki 1848-ban országgyűlési tagként közelről láthatta az egyházi iskolák iránti szekularizációs törekvéseket,⁸³ 1869-ben hosszan tárgyalja papjaival ezt a kérdéskört, viszont még mielőtt erre sort kerített volna, 1869. augusztus 15-én,⁸⁴ Nagyboldogasszony napján kelt terjedelmes körlevelében⁸⁵ részletesen ismertette az új iskolatörvényt. A papi gyűlésen csak jelzi, hogy a törvény előírásainak alkalmazása és az iskolák felekezeti jellegének fenntartása új módszerek kidolgozását teszi szükségessé. Több helyen kényelmesebbnek látták ugyanis a községi iskolává való alakítást. Fogarasy igyekszik megakadályozni a szekularizációnak ezt a formáját, ahogyan a vallásvesztélyt is azok esetében, akik gyermekeiket protestáns felekezetű iskolába járatják. Ahol nincs alternatíva, ott legalább a katolikus hitoktatás iskolai megszervezését kéri,⁸⁶ odafigyelve arra is, hogy a tanerők fizetését is szükséges kiegészí-

teni. A kolozsvári egyetem ügye ekkor is még aktuális, a katolikus líceum épületét készül az állam lefoglalni erre a célra. Fogarasytól ezért kéri papjai a gyűlésen, hogy a tulajdonjogot őrizze meg az egyház számára.⁸⁷

Az iskolakérdés mellett kiemelten megfigyelhető Fogarasy Mihály megyés püspök elkötelezettsége a sajtóapostolkodás terén. Az 1848-ban a nemzeti zsinatra szorgalmazott témák között ezt a kérdéskört már ott találjuk, feltételezhetően ebben szerepe volt annak, hogy Fogarasy Mihály 1848-ban a magyar püspöki kar tervének kidolgozásakor kezdeményező volt ezekben a kérdésekben, s erdélyi püspökként a gyakorlatba léptetéshez hozzájárulhatott. 1869-ben előírta, hogy az *Egyházi és Iskolai Hetilapra*, mint az egyházmegye hivatalos közlönyére minden egyházmegyes pap fizessen elő, s ha valamelyik szegényebb papnak erre nincs lehetősége, akkor az előfizetés az egyházi pénztár terhére történjen.⁸⁸ Az utasítás előzménye, hogy hasonló javaslat már 1848-ban, az egyházmegyei zsinaton is elhangzott, amikor az egyházi lap⁸⁹ kiadása mellett⁹⁰ javasolták, hogy megrendelése a helyi egyházak pénztári költségére történjen, s kölcsönözhető legyen a hívek számára is. A kölcsönzéshez kapcsolódik a kerületi könyvtárak létesítésének⁹¹ öhája is. 1848-ban a pécsi püspöknek küldött kivonatból az derül ki, hogy a végrendelet nélkül meghalt papok könyveit egy felállítandó kerületi könyvtárnak kell átadni.⁹² Tehát egyrészt kiderül ebből, hogy ilyen kerületi könyvtár nincs, másrészt a könyvtárak létrehozásának igénye viszont megvan. Szintén a kerületi könyvtárak igénye fogalmazódott meg 1848-ban, amikor a papok körében előmozdítandó tudományosság kérdése kapcsán kéri ezek létrehozását. A kivitelezés akadozása miatt kellett 1869-ben a papi gyűlés külön rendelkezzen ezek felállításáról. Ugyanez a helyzet a kegyes társulatokkal is, amelyek pártolását 1869-ben megfogalmazták,⁹³ miközben 1848-ban egy elvi pártolás mellett inkább a fenntartások⁹⁴ fogalmazódtak meg.

Az 1869-es papi gyűlés jegyzőkönyvében ugyan elég gyakran találkozunk azzal, hogy a jelenlevők határozatokat fogalmaztak meg, mégis tényként kell kezelnünk, hogy Fogarasy a gyűlésen elhangzottakat kizárólag csak információként és javaslatként kezelte, személyesen döntve el, hogy milyen rendelkezéseket fogantat az erdélyi egyházmegyében. Olyan mértékben élt püspöki egyedüli törvénykezési joghatóságával, hogy nem is a teljes jegyzőkönyvet, hanem annak csak egy tartalmi kivonatát küldte meg az egyházmegye papságának – több mint egy év késéssel – tájékoztódás végett, a körlevélben utalva arra, hogy bizonyos kérdésekben mérvadóan a már kiadott vagy kiadandó körlevelei tekinthetők.⁹⁵

Jegyzetek

- 1 A kutatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma UNKP-19-4-SZTE-102 Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.
- 2 Marton József: Az erdélyi egyházmegye a 20. század kezdetén. *Keresztény Szó* 2008, XIX/6. 1–3.
- 3 Hermann Egyed: Az 1822-i erdélyi egyházmegyei zsinat. Különnyomat a bécsi gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet őtődiki Évkönyvéből. Bp. 1936 (Hermann 1936). 5.
- 4 Az 1848-as nemzeti zsinat csak tervezve volt, megtartását a forradalmi események mellett a radikális alsópapsági javaslatok erőteljes jelentkezése miatt a magyar püspöki kar visszakoázása is megakadályozta.
- 5 Az augusztusra tervezett nemzeti zsinat célja, a Közlönyben június 15-én közzétett Vallás és Közoktatási Minisztérium 161. szám alatti rendelete szerint a „magyar kath[olikus] egyháznak a szabadság alapján történendő újjászülésére, s mind az álladalom iránti viszonyainak, mind belkormány szabályozására módot és alkalmat nyújtani, s az egyháznak az álladalom irányában szabályozandó viszonyait törvény által

is biztosítani kívánván, ezen ügyek elismerésére [folyó] é[v] aug[usztus] 20. napján Pesten oly közgyűlés fog tartatni, melynek tagjai az összes magyar kath[olikus] egyházat képviseljek.” Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Protocollum consistorialia. 1847–1849, 1849. június 30.

6 Egyházzójilag az egyházmegyei, tartományi és egyetemes zsinatokat tekinthetjük szabályosnak. A nemzeti zsinatok esetében, mivel az uralkodók a nemzeti egyházak alapítása miatt a legfőbb egyházi hatósággá kívánták tenni, összehívásukat az Apostoli Szentszék a 19. században nem engedélyezte. Az 1822-es pozsonyi nemzeti zsinatot is az uralkodó engedélyezte, s határozatainak továbbítása szintén Bécs közvetítésével kellett volna megtörténjen. Ennek késleltetése volt az egyik oka az 1822-es nemzeti zsinat gyakorlati eredménytelenségének. Szántó Konrád: *A katolikus egyház története II*, Bp. 1988, 400.

7 IX. Piusz elrendelte, hogy a megyei zsinatokat boldogabb időkre halasszák, mert „az ál-szabadságnak kárhóztos szelleme számtalanokat az egyháziak közül is elkábított, kik nem azon szabadságot, mely Krisztus Urunktól való keresik, hanem azt, mely hizlalván a testet, és a testi érzékeknek tömjénez, a lelket azonban megöli”. Pécsi Püspöki és Káptalani Levéltár, Protocollum 1849, 1277/1849.

8 Fogarasy Mihály címzetes püspök, a jó és olcsó könyvkiadó társulat ideiglenes elnökének tudósítása. *Religio és Nevelés*, 1848. május 4. V. 35. 285.

9 Hám János szatmári püspök, s a forradalmi évek alatt kinevezett esztergomi érsek-prímás emlékiratában megjegyzi róla, hogy „az udvarnál sok jó barátja volt, kitűnő ügyességgel bírt, s mint volt udvari káplán kegyben állott a király előtt is”. Igaz ugyan, hogy azzal, hogy 1848 novemberében vállalta, hogy a magyar püspöki kar memorandumát elvigye az Olmützben tartózkodó uralkodóhoz, kissé kompromittálta magát. Az uralkodó csak mint magánembert fogadta, nem mint a püspöki kar képviselőjét. A memorandumot átvette tőle azzal a megjegyzéssel, hogy „nicht ungnädig genommen”. Utólag Lobkovitz herceg viszont közölte Fogarasyval, hogy a memorandum több pontjára neheztel az uralkodó, s amikor újabb küldöttséggel akart az uralkodóhoz menni, akkor már nem is fogadta. Hám János emlékiratai (részlet), in: *Új Ember Kalendárium* 1999. 27.; Marton József: *Fogarasy Mihály erdélyi püspök élete és munkássága*. Gyulafehérvár 2005. (Marton 2005) 12–13.

10 Fogarasy Mihály: „Átmeneti szabadság” – Emlékirat az 1847/8 országgyűlés alatt Pozsonyban tartott püspöki tanácskozásiokról. *Egy résztvevőtől*, Pesten, 1848. Nyomatott Trattner–Károlyi betűvel.

11 Az erdélyi egyházmegyével folyamatosan kapcsolatban volt, akkor is, amikor hivatali elfoglaltsága máshova kötötte. Nem véletlen, hogy a betegeskedő erdélyi püspök, Kovács Miklós az 1848 szeptemberére tervezett nemzeti zsinatra öt jelölte meg, hogy meghatalmazottakként az erdélyi egyházmegyét nevében képviselje. Gyulafehérvári Érseki és Főkáptalani Levéltár (GyÉFKL), Fond: Egyházmegyei Zsinatok (EZs), d. I. 1/e. 1085/1848. – Kovács Miklós erdélyi püspök levele Nádasdy Ferenc kalocsai érsekhez, 1848. szeptember 20.

12 Ezek közül a Státus szempontjából a legjelentősebb a római katolikus vallásalapot kezelő Katolikus Bizottság megszűnése volt. Ennek hatáskörét a Státus kívánta betölteni, s Fogarasy Mihálynak sikerült is a vallás- és közoktatási miniszter engedélyével ezt megoldani. Ezzel az erdélyi katolikus önkormányzat megszületését tette lehetővé. Marton 2005. 16.

13 Uo.

14 Ennek aláírói közt ott találjuk Fogarasy Mihály nevét is.

15 1870. október 26-án a kongresszus meg is nyílt Pesten, 1871-ben elfogadták a tervezetet, amelyet felterjesztettek az uralkodónak. A magyar kormány viszont nem foglalkozott ezzel, s így két évtizedig semmi előremozdulás sem történt. – Balogh Margit – Gergely Jenő: *Allam, egyházak, vallásügyek Magyarországon, 1790–2005*, (Dokumentumok) I. 1790–1944. Bp. 2005. (Balogh–Gergely 2005) 341.

16 Az Erdélyi püspökség róm[ai] Kath[olikus] Státusnak Károlyfehérvárt 1868. február 9-én megkezdett és azon hó 15-én befejezett gyűlésének jegyzőkönyve és okmánytára, Kolozsvár 1903, 49. Erdélyi Római Katolikus Státus Levéltára, IV. 4/e, 1. doboz, 14–20. Vö. Péntes Lóránd: A Státus újjászervezése és jelenléte az erdélyi közéletben. *Keresztény Szó* 2009. XX. évf. 6. sz.; Balogh–Gergely 2005. 255.

17 A papi gyűlést meghirdető 2050/1869. számú körlevelében is kifejtette, hogy kívánatos volna még 1869-ben az egyházmegyei zsinatot megtartani: „Nihil ardentius desiderabamus, quam votis nostris sed (non dubitos) etiam vestris exoptatam diocesanam synodum anno currete jam indicere, et Deo auxiliante ordine et modo ab Ecclesia praescripto celebrare, atque in ea salutaria Statuta contere tam per nos, quam per vos et fideles vobis comissos conformiter observanda...”. GyÉFKL Fond: püspöki iratok (PI) – 2050/1869: *Fogarasy Mihály papi közgyűlést meghirdető körlevele*, Gyulafehérvár, 1869. augusztus 5.

18 Marton 2005. 167

19 Eltes Károly: *Fogarasy Mihály élete*. Kézirat közlése: Marton 2005. 35–76.

20 850/1869 számú körlevél. In: Marton 2005. 163–168.

21 GyÉFKL PI – 822/1868 – *Fogarasy Mihály megyéspüspök rendelete*. Gyulafehérvár, 1868. március 25.

22 GyÉFKL PI – 631. doboz, 4. csoport: *Statuta diocesana juxta vigentes ordinationes modificata*, 1869. június 14.

23 1823-ban szentelték pappá. 1836-tól elemi iskolai főfelügyelő, 1843-tól a szepeni Szent Teréz árvaház igazgatója, 1847-től tiszteletbeli

kanonok. (részt vett az 1848-as egyházmegyei zsinaton). 1849–1851 között börtönben volt forradalmi magatartása miatt. Szászrégeni plébánossága után 1855-től Gyulafehérváron kollégiumi igazgató, kanonok, főesperes, majd 1857-től ismét elemi iskolai főfelügyelő. Ferenczi Sándor: *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára*, Bp.–Kolozsvár 2009. (Ferenczi 2009) 383.

24 Akárcsak megyés püspöke, a bécsi Augustineum végzettje, de tanult a jezsuitáknál is (Baumgarten). 1858-ban szentelték pappá (ő így nem volt részese az 1848-as zsinati előkészületeknek). Teológiai spirituális, majd 1864-től Verespatakon, 1866-tól Marosvásárhelyen találjuk. 1867-től Gyulafehérváron, majd Székelyudvarhelyen tanároskodik. Ferenczi 2009. 406.

25 Pesti tanulmányai elvégzése után, 1863-ban szentelték pappá (ő így sohasem volt részese az 1848-as zsinati előkészületeknek, hasonlóan Szabó Károlyhoz). Előbb Gyulafehérváron spirituális, majd 1865-től teológiai tanár, 1870-től gimnáziumi igazgató. 1883-tól tiszteletbeli kanonok, 1890-től Kolozsváron főesperes. Ferenczi 2009. 187.

26 GyÉFKL PI. – 2050/1869: *Fogarasy Mihály papi közgyűlést meghirdető körlevele*, Gyulafehérvár, 1869. augusztus 5.

27 GyÉFKL PI. 612. d. 1–5 cs. 2383/1869 – *Az 1869-es papi gyűléssel kapcsolatos esperes-kerületi felterjesztések*. (GyÉFKL PI – 2383/1869)

28 Ennek konkrét példáját a mellékletben, a papi gyűlésen résztvevők felsorolásánál hozzuk.

29 Ezen belül sajátos problémákat vetnek fel az örmény katolikusok. 107/1869. számú felterjesztésükben az 1869. június 7-én tartott kerületi gyűlés jegyzőkönyvét küldték be a püspöki hivatalhoz. Ebben a pesti autonómiagyűlésre kért képviselő választási szabályzatára reagálva hivatkoznak arra, hogy a magyar püspöki kar a görögkatolikusokat mint külön rítust külön képviselővel hívta meg, s ezért jogosnak látnák, hogy az örmény katolikusok is, mivel hasonló helyzetet jelentenek, hasonló bánásmódban részesüljenek. Kérésüket alátámasztják az 1868/43. tc-vel, amely kimondja, hogy Erdély saját törvényei tiszteletben tartandók, az „erdélyi részekben lévő örmény katolikus egyháznak is a többi egyházakéhoz hasonló teljes autonómia biztosított”. Utalnak arra, hogy 1868. február 22-én az erdélyi örmény katolikusok a Vallás- és Közoktatási Minisztériumnál kérték az egykor létezett örmény katolikus püspökség visszaállítását. Rámutatnak, hogy nem akarnak a római katolikusok közt nyomtalanul beolvadó formában a püspöki körlevélben kiírt választásokon részt venni, hanem az 1868/43 tc. 14 §-a értelmében felirattal fordulnak a vallás- és közoktatási miniszterhez, hogy külön kerületnek meghívásra az autonómiagyűlésre.

30 Az 1822-es Statuta revideálása során 6 teljes szekció és több mint 80 paragrafus esetében olvashatjuk, hogy egy-egy szó változással, illetve minden változtatás nélkül továbbra is érvényben marad. Teljesen változatlanul maradnak (manet ut in libro): Pars I: Sectio III § 9, 10, 13–14; Sectio IV § 5, 9–10, 25 (új sorszáma: 27); Sectio V § 7–10, 12, 15, 18, 19, 21, 23–26, 28, 32, 34–35; Sectio VI § 4, 7; Sectio VII § 7, 9–20, 23–26; Sectio VIII § 3, 6, 8; Sectio X; Sectio XI § 1–3; Sectio XII; Sectio XIII § 1–3, 6; Sectio XIV § 9–10 (új sorszáma 6–7); Sectio XV. Pars II: Sectio II § 1–2, 5; Sectio IV § 2b, 3b–c, 5–6; Sectio VI § 2–4; Sectio VII § 1g, h, k, l, m, o; Sectio IX § 1–2, 3b, 4, 5a, e; Sectio X § 2, 3a–c; Sectio XII § 1–4, 6–7; Sectio XV; Sectio XVI § 1; Sectio XVII § 6; Sectio XVIII § 1–2; Sectio XIX § 1–5.

Kisebbségi módosításokkal maradnak: Pars I: Sectio IV § 13 (manet usque verba: *jus habent*. Inde vero a verbis: *lono etiam usque finem exmittatur*); Sectio V § 1 (excepta mentione Vice-Adiaconi manet integer), § 13 (manet ea cum modificatione, quam circulares quoad formulas matriculearum praescribunt), § 20 (manet usque verba: *sequestro subjicietur*), § 27 (manet juxta formulas et circulares receptiores modificatus), § 30 (manet excepto puncte h.); Sectio VII § 21 (in penultima serie inde a verbis *ordo vero usque finem omittatur*), § 24 (manet usque ad verba *votum significare possit*. Reliqua omittuntur utque finem); Sectio XVII (manet integra utpote legibus patriae superstructa). Pars II: Sectio I (Utpote patrius legibus firmata manet), Sectio III § 3 (punctum 7-um manet ut in libro), § 4 (punctum 8-um manet ut in libro punct 9-um autem punctus emanet); Sectio VI § 5 (per Synodum modificandus); Sectio VIII (Vaccinae materiae incolatio ad variolas pestiferas evitandas manet integra); Sectio XI ([d]ejunium quadragesimale manet); Pars III: „Iudicio V.V. Patrum Synodi relinquatur, an Ordinem iudicium a L. Barone Ignatio Szepeszy Epopo Transilvaniae editum, vel vero novam Instructionem pro iudiciis Ecclesiasticis a Rauscherio concinnatum velit adoptare?” GyÉFKL PI – 631. doboz, 4. csoport: *Statuta diocesana juxta vigentes ordinationes modificata*, 1869. június 14.

31 A teológiai tárgyak, illetve a latin és a német nyelv tanulásának szorgalmazása mellett kitér a szórakozásra (megengedve a zenét, orvosi előírásra a dohányzást is), tisztaságfelelőst kell állítani a kispapok közül, aki az étel-ital minőségéről is jelentést kell tennie. GyÉFKL EZs. *Statuta Alma Diocesis Transilvaniae* Anno 1822. die 17-ma Aprilis in Synodo Diocesana publicata, et Concordibus votis approbata, Claudiopolis, Typ. Lycei Regii. (Statuta) 55–68. Pars I. Sectio VIII. § 3., Hermann 1936. 11.

32 Forster János: *A püspökmegyei zsinat*. Gyulafehérvár 1907 (Forster 1907). 11.

33 A szereteten alapuló nevelést a zsinatra készülve több kerület papsága is megfogalmazta. Ezek közül a legélesebb a gyulafehérvári papság jegyzőkönyve, ahol kérték, hogy a nevelés ne a terrorizmuson,

hanem az evangéliumi szelídségen alapuljon. GyÉFKL PI. – 1010/1848: Gyulafehérvár, 1848. július 31.: *Gyulafehérvári papság beadványa*.

34 Eltörtén nem lett belőle, az oktatáshoz szükséges alapot Kovács Miklós püspök hozta létre 1837-ben, s végrendeletében tovább bővítette. – Marton József: A gyulafehérvári papnevelde 250 éve, in: Marton József (szerk.): *Emlékkönyv a 250 éve alapított Gyulafehérvári Papnevelde Jubileuma alkalmából*, Gyulafehérvár, 2003. 17.

35 GyÉFKL, Fond: Gyulafehérvári Plébániai Irattár. Püspöki körlevelek 1866–1869, 3300/1870 – *Fogarasy Mihály megyéspüspök körlevele*. Az 1869-es papi közgyűlés jegyzőkönyve. Gyulafehérvár, 1870. december 28. (GyÉFKL GyPI-Pk – 3300/1870). Első közlése: Marton 2005, 154–162. Teljes szövege a mellékletben.

36 GyÉFKL PI – 2330/1870 – *Fogarasy Mihály megyéspüspök körlevele*.

37 Ezt az óhaját a zsinatra készülve a gyulafehérvári papság zsinatot előkészítő tanácskozásának jegyzőkönyve rögzítette. GyÉFKL PI. – 1010/1848: Gyulafehérvár, 1848. július 31.: *Gyulafehérvári papság beadványa*.

38 GyÉFKL GyPI-Pk – 3300/1870.

39 Pars II. Sectio XIII. Placetum Regium. *Tota sectio emanet, cum Placetum abolitum sit*. Statuta 1869.

40 Statuta Pars II. Sectio XIII.

41 A gyakorlatban levő placetum-jog megszűnt, „minekutána a praeventiv censura is megszűnt”. Forster 1907. 20–21.

42 1855. augusztus 18-án írta alá IX. Piusz pápa és I. Ferenc József császár azt a megállapodást, amely kimondta: „a pápával való érintkezésben az uralkodói jóváhagyás (placetum) nem szükséges”. Balogh–Gergely 2005. 205.

43 Az 1869–1870-ben tartott, IX. Piusz pápa által összehívott egyetemes zsinat, amelynek egyik fő napirendi pontja az infallibilitás, a pápai tévedhetetlenség dogmává való emelése volt. A zsinaton az ellenzék egyik vezéralakja Simor János esztergomi érsek és hercegprímás volt, a részt vevő magyar főpapok a végső szavazás előtt hazautaztak. Balogh–Gergely 2005. 313.

44 A felterjesztés keletkezése: 1870. június 30. MOL K-26. Minisztertanács jegyzőkönyvek, 1870. Közölve: Balogh–Gergely 2005. 313–324.

45 Statuta 26. Pars I. Sectio V. § 11., Hermann 1936. 10.

46 A plébánosok jövedelmével részletesen csak az 1848-as egyházmegyei zsinat foglalkozott. A Statuta a maga során ezt is tárgyalta, de hangsúlyosabban volt jelen a püspöki jövedelem kérdése, amikor a 26. § kimondja, hogy ha a püspök a javadalmi jövedelmének felhasználásában törvénytelen lenne, joga van bármilyen kanonoknak vagy főesperesnek akár írásban, akár az egyházmegyei zsinaton meginteni. Statuta 8. Pars I. Sectio I. § 26., Hermann 1936. 8.

47 Zerich Tivadar teológiai tanár háromkulcsos fizetési javaslata szerint a plébánosok 1200, 1000, 800 forintos fizetése (javadalomtól függő) esetén a káplánok jövedelme 500, 400, 300 forint legyen. A gyergyói kerület papsága a plébánosi jövedelemnél ugyanezt az összeget javasolta, a káplánok esetében városon 400, falun 300 forintot határozta meg. A belső-szolnoki kerület 300–500 forint körül határozta meg fizetésüket, míg a plébánosokét 600–1200 forint körül. GyÉFKL PI. – 1010/1848: Gyulafehérvár, 1848. augusztus: *Zerich Tivadar teológiai tanár beadványa*; Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.: *Gyergyói kerület beadványa*; Szamosújvár, 1848. augusztus 2.: *Belső-Szolnok kerület beadványa*.

48 GyÉFKL GyPI-Pk – 3300/1870.

49 Statuta 23. Pars I. Sectio V. § 2, 3., Hermann 1936. 10.

50 Megüresedett egyházi javadalmaknak és hivataloknak pályázat útján való betöltésére képesítő vizsga.

51 *Conc. Trid.* Sess. XXIV. c. 28. de reform.

52 Ezért a végleges jegyzőkönyv furcsa megoldást javasol: „a teológiai tanulmányok bevégezte után, a lelkipásztorkodásra kimenő növendékek, a teológiai tanárok és az e végre kinevezendő úgynevezett zsinati vizsgálók által a püspöki szentszék előtt megvizsgáltatni rendeltetnek”. Az ilyen formában történő vizsgáztatás azonban csak az elméleti ismeretek ellenőrzését tette volna lehetővé, márpedig a plébánosi vizsga célja a gyakorlati lelkipásztori tudnivalók elsajátításának a felmérése is. Forster 1907. 112–121.

53 Ez összhangban állt a püspök szabad és teljes adományozási jogával, egyházmegyéje területén az egyházi hivatalokat tekintve; ugyanakkor a tridentin zsinat előírásával is, amely kijelenti, hogy „minden lelkészettel járó állomás csak oly egyházi személy által, ki az eleve megtartott csődület és vizsgálat nyomán arra alkalmasnak találtatott, töltesse be”. Szeredy József: *Egyházjog. Különös tekintettel a Magyar Szent Korona területének egyházi viszonyaira, valamint az ekeleti és protestáns egyházakra* II. Pécs 1974 (Szeredy 1974). 324. §. 702–704.

54 Ennek helyszínét is megjelölik: Gyulafehérváron vagy Csíkszeredában. A plébánosi vizsgák tárgyát tekintve elsősorban a lelkipásztorkodási és egyházi jogi ismeretekből való vizsgáztatást részesíteték előnyben. A választmány ilyen vizsgák letétele alól felmentést adna a lelkipásztorkodásban hat évet letöltött papoknak, a teológia és filozófia paptanároknak, a középtanodai tanároknak, amennyiben azok tanárkodásuk előtt három évet lelkipásztorkodásban töltöttek. A vizsga módjával kapcsolatosan még azt is megfogalmazták, hogy az írásban és ne szóban történjen. A további felsorolt elvek a választmány részéről kissé ellentmondanak az előbbieken ismerteknek. Eddig ugyanis a hangsúlyt az egyszeri plébánosi vizsga sikeres letételére helyezték. A doku-